

Шість трактатів розбирають спірні між католиками і православними пункти: походження св. Духа (найбільший розміром), квашений чи неквашений хліб, чистилище, папська влада над церквою, «одкинення чаші», молитва до святих. Вістря полеміки звернене сим разом проти курсу Бєларміна, а за джерело аргументів між іншим широко служить книга Любберта¹. Закінчує книгу «катехизм», вложений в уста Матері Церкви.

Сучасна сатира: промова Мелешка. Релігійно-полемічні писання, розглянуті в попереднім, се руховий нерв літературної продукції сеї доби. В порівнянні з іншим матеріалом вони й заховалися краще, почасти були друковані, а не друковані — пильніш переховані, і через те все і в нашім огляді зайняли головне місце. Але розбуджена літературна творчість не обмежувалась ними! Сатиричний елемент, напр., що такою сильною течією вливався до них, проявляв себе і самостійно. Щасливо захований сатиричний образок старосвітського білорусько-українського життя в формі соймової промови смоленського каштеляна Івана Мелешка дає приклад таких сатиричних писань, без сумніву, не рідких, але — не цінених як щось вікопомне і вартє заховання для будучих поколінь і тому затрачених майже без останку. «Промови Мелешка» чомусь пощастило: маємо її в оригінальнім українськім тексті, приправленім місцями під білоруську вимову (гетый, гетакый, кали, няколи, ласкавыя паны, ваяєт, вядомаго), хоч основа твору явно українська. Маємо і в польськім перекладі, з іншої редакції — значно відмінної². Видко, що «промова» була популярна: перероблялась і доповнялась різними гумористичними подробицями. В усіх виданнях вона носить назву промови Івана Мелешка, каштеляна смоленського, на соймі 1589 р., і звичайно ся дата приймається як час зложення сеї сатири; але не знати, чи сей напис належить її протографові. Правда, на підтвердження вказують, що на соймі 1589 р. дійсно досить говори-

¹ Див ак Студинського студію про «Антиграфе» с 38

² Польський текст опублікував у 1822 р Немцевич у своїй збірці Zbiór ramiętników o dawnej Polsce в т. II, під заголовком «Цікава мова я. в Івана Мелешка каштеляна смоленського говорена на соймі в Варшаві за короля Жигимонта III в р 1589» з приміткою з рукопису гр. Йосифа Сераковського Український текст з архіву Хребтовичів у Щорсах видрукував у польській транскрипції в 1851 р Вишневський в VIII т своєї «Історії польської літератури» (с 480) Доволі близький текст надрукував потім Костомаров у 1865 р в II т «Актівъ относъ къ истории Южной и Западной России», без усякого пояснення, звідки він його взяв, заголовок доданий

лось про Інфлянти, проти чого відказує Мелешко; але се була взагалі постійна рубрика польсько-литовської політики і могла попасти як літературний мотив: вічна скарга послів в кн Литовського. В 1589 р. смоленського каштеляна Мелешка не було, а був такий пізніше: в рр. 1615—1623, перед тим знаємо його як маршалка смоленського (в 1602 р.), коло 1603 він став каштеляном мстиславським, в р. 1613 берестейським¹. За те, що промова держана була в пізніших обставинах, ніж 1589, вказує і те місце її, де говориться про

автором, він буквально згоджується з поданим у Немцевича і можливо, що і взятий звідти. Перед тим Кулш відігрів пам'ять про видання Немцевича, надрукувавши в «Основи» 1862 р. кн. VI український переклад тексту Сераковського п з «Взглядъ южнорусского челоѵка XVI столѣтія на нѣмецко-польскую цивилизацію». У зв'язок з ним можна було б поставити і публікацію в «Актах», але текст Костомарова відмінний, ближчий до шорсівського, — так що Первольф (нижче) вважав текст «Актів» за передрук з Вишневського. Але між сими двома виданнями теж є серйозні різниці, і як Карський, навпаки, думає, що оригінал «Актів» був інший. Справді, з огляду, що Костомаров перед виходом «Актів» посилається на Мелешка в рукопису в своїх «Отрывкахъ изъ исторіи южно-русскаго козачества до б Хмельницкаго» («Библиотека для чтенія», 1865 — в Собр. сочин. I с. 630—1), таки трудно думати, щоб він просто передруковував Вишневського, змінюючи тільки транскрипцію і виносячи місцями свої поправки. Щонайбільше можна було б думати, що Вишневський і Костомаров мали два не дуже докладні відписи шорсівського тексту. Переконалися в тім не може, але порівняння варіантів на мене, як і на ак Карського, робить таке враження, що маємо перед собою два окремі старі рукописи.

Спочатку, і то довго, промову сю трактовано як історичний документ і як дійсну промову на соймі Перший, здається, Первольф рішуче признав її за твір літературний («Славяне, их взаимныя отношенія и связи, III ч. 2, с. 166, 208, 1893 р.) За ним Сумцов дав ближчий розбір «промови» як літературної креації в статті «Рѣчь Ивана Мелешка какъ литературный памятникъ», К. Старина 1894, V, він характеризував сей твір як «политическій памфлетъ и бытовую сатиру конца XVI в., съ вымышленнымъ именемъ Мелешка, или историко-политическій апокрифъ, приписаний смоленскому каштеляну Мелешкѣ» «Самое имя Мелешко и нынѣ часто встрѣчается въ фамильныхъ названіяхъ и уличныхъ кличкахъ въ значеніи пустомели». Проти сього погляду принагідно запротестував Довнар-Запольський у своїй розвідці про Тяпинського Рус. (Изв. Отд. 1899 ст. 1064), доводячи, що Іван Мелешко — се не був псевдонім, а реальна особа з Полоччини, земляк і сучасник Тяпинського, і його промова — дійсно соймова промова, що провадила гадки, аналогічні з гадками Тяпинського. Але гадки своєї він не удокументував, і не бачу, аби вона кого переконала. Ак Карський у своїм новішим курсі білоруської літератури твердо стоїть на тім, що се не соймова промова, а юмористичний твір, «зложений ще в XVI в. на тодішні звичаї, що ходив по руках, перероблявся й доповнявся, як і деякі теперішні сатиричні писання на злобу дня» (Бѣлорусы, III. 2 с. 115). Подібного погляду держиться і М. Возняк (II с. 35). Я свій погляд про сей твір висловив в Історії, VI с. 400—1 (1907) і без особливих змін застаюсь при нім і тепер.

¹ Wolf Senatorowie i dignitarze w x. Litewskiego с. 99, 115, 131.

короля Генрика: в 1589 р. старий чоловік не став би казати про події 1574 р. «пам'ятаю я» і т. д.: очевидно, се говориться з пізнішої перспективи: кінця XVI в. або поч. XVII в., і я думаю, що ми знайдемо доволі докладний час повстання сього твору, коли ще завважимо, що жінку свою в усіх варіантах оратор називає «панею мстиславською»¹. Се стоїть у суперечності до пізнішого уряду Мелешка — смоленського каштеляна, але відповідає тому, що першим сенаторським урядом його було дійсно каштелянство мстиславське, і се показує ясно, що привід до сього утвору дав виступ Ів. Мелешка, коли він, як новоіменований мстиславський каштелян, «молодший сенаторщик», як він тут називається, вперше забрав голос у сенаті де-небудь у рр. 1604—1605; насмішив присутніх своєю старомодністю і став типовою фігурою «хвалителя старих часів», класичним репрезентантом литовських жалів на ляхів, «німців», польську політику і т. ін. Титул смоленського каштеляна приписано йому в пізніших часах, коли його знали чи пам'ятали в сім уряді, а дата 1589 р. з'явилася, мабуть, ще пізніше як результат чиеїсь невдалої комбінації, коли реальна фігура Мелешка забулась.

Можливо, що прізвище Мелешка як такого, що «меле»², причинилося з свого боку, щоб зробити його виступ основою сатири на подібні йому анахронізми з різних ведмежих кутів, що смішили новофасонних українців і білорусів своїми зітханнями за добрими старими часами та вічними наріканнями, при кожній догідній і недогідній пригоді, на кривди, що сталися Литві та Русі від польських політиків. У кожнім разі так сталося: «Промова Мелешка» стала тим сторчком, на котрім стали збиратися різні курйозні оповідання, з одного боку — на тему недоречних і смішних виступів на соймах різних отаких «політиків з ведмежих кутів», з другого — про всякі старосвітські смішності, котрі, мовляв, вихваляють різні *laudatores temporis acti* в докір новим порядкам життя. Свого часу, говорячи про сю сатиру (VI), я вказав, що Сумцов (а за ним потім і Карський) хибно зрозуміли сей твір як сатиру на нові фасони і моди³ — аналогічну з сатирою Вишенського на новомодного «дитину русь-

¹ «Пан» у Польщі, а затим і у в кн Литовському значив каштеляна, «пан мстиславський» — каштелян мстиславський, а його жінка — «пані мстиславська».

² Див. погляд Сумцова вище

³ Сумцов вважав, що в сатири виявилася «консервативна течія української мислі кінця XVI в., незадоволення новинами, ображене національне почуття, суворя, місцями й цинічна, критика родинних не порядків» (с. 202).

кого» (в його апології іноческого чину). Підкреслю й тут, що се не голос консерватора, а якраз навпаки: автор чи автори «Промови Мелешка» — прихильники нових часів і нових форм життя, вони г л у з у ю т ь з старовірів, таких як Вишенський і Мелешко, що гудять все нове і хвалять все старе тому тільки, що воно старе, хоч воно було ні краще, ні простіше і не дешевше навіть, ніж нове (так Мелешко хвалить вживання мальвазії і нарікає на те, що на місці її тепер стали пити угорське вино — хоч воно було ні дорожче, ні гірше від мальвазії; Мелешко хвалить, що давніше їли гуску з перцем, а гудить, що тепер їдять курей, і т. под.). Заразом висміюються й різні курйози старосвітського життя і всякі недотепності провінціалів, котрі купують різне барахло і потім нарікають на нездатність нових виробів (історія годинника, купленого на київській тандиті) і под. Без сумніву, таких анекдотів і більших оповідань, у котрих громадилися подібні анекдоти, оберталося в тих часах багато; дещо увійшло до сеї промови Мелешка, що являється взірцем такої сатири; дещо стрічаємо інде — напр., в єзуїтській пародії про клопотання митрополита до св. Петра за віленського купця Злотолича¹ і под.

Подаючи далі текст промови, виходжу від тексту, виданого Костомаровим, але місцями вживаю варіантів тексту Сераковського і Щорсівського: дрібніші відміни без зазначень, більші в ( ) або в примітках; а що доводиться реставрувати, реставрую сучасною українською мовою.

Найясний милостивий королю і на мене ласкавья паны-братія! Выѣхавши з дому Богу-м ся помолил, штобы к вам здоров прїѣхал да и вашу милость здоровых огледал и привитал, Пришло менѣ з вами радити, а я не гетаких зѣздах няколи не бывал, и з королем его милостію николи не засѣдал! Бо за покойников великих князев наших, которые королевали, сентенцій гетаких не бывало. Што воєводами бывали, по просту

¹ Задля деяких цікавих аналогій з Мелешком наведу початок сеї пародії, видрукованої доволі непоправно Лукашевичем — даю його текст у скороченом укр перекладі, пропускаячи непевні або явно полсовані місця:

«Од Макарія з божої милости архиепископа київського, смоленського, новгородського, галицького і всеї Руси, побратимові і приятелеві нашому доброму, ключникові райских воріт святому Петрові Сповідаеться тобі, господине, що переставився Ярмула Злотолич міщанин і кулець богатий Виленського міста, хочуть Господу Богові се ознайомити і за ним чолом ударити Був чоловік добрий, пихи ні куса не мав в собі В баранім кожуху і без пояса ходив. В рукавицях не ходив, холевич не підвизував Волос николи не чесав, носа і гузна не втирав, ані ніг не вмивав Посту твого шість тижнів вельми твердо постив В середу капусту з грибами (в друк. губати) споживав То абишь від нас тільки знав, бо ми того свідомі! А за ті вчинки його пустив бишь до царства небесного, жадних поклонів ані посулів не беручи — бо він то гаразд у Господа Бога заслужив, і нам поклонів не мало подавав, і т. д. *Lukaszewicz. Dzieje Kosciółów wyznania helweckiego w Litwie I. c. 88.*

правым сердцем говорили: политики не знали, а правдою в рот яко солю в глаза кидовали¹ (Хто і поглузував, то з доброї охоти).

Скоро ж короли больше Нѣмцев як нас улюбили, зараз што наши старшіе собрали, то всю Нѣмцам роздали наше господари проч! Зыгмунта-Августа короля — того ничего в люди личить, бо той Подлясье и Волянъ вынищилъ, Ляхом мянючи ся²! Але Зыгмунта Первого солодка память его! Бо той Нѣмцев як собак не любил³, и Ляхов з их хитростями вельме не любил, але Литву и нашу Русь любительно миловал!

И горазло лучей наше за его мѣвали ся (хотя в так дорогих свитах не ходывали)! Другіе без ногавиц як бернардини гуляли, а сорочки аж до костей, а шапки аж до самого пояса ношивали Дай Боже и знов такой години дождати и тепер! Я сам коли по домовому уберусь, то ей-мось пани мстиславская, малжонка моя, натѣшити ся и насмотрити ся на мене не может!

Надто уже насмотрѣвъ ся на все тоє⁴, милостивые паны братія, и на туу нужду нѣмецкую, и на штуки, што нам броть — а коли ж то у них бывало! В сукнях перистых ходять, а денег без числа мають, а што городов і мѣст держать — то не гиги⁵! Да вже пак у нас и змѣшали ся, и по польску з нами всѣ гораздо умѣють говорити⁶, и все лихое короліом, паном і рчи посполитой (радять)⁷ и как могут⁸ баламутять!

А коли сам Нѣмчина идеть, или жонка его вступаеть, то через скурку скрипить, шелестить и дорогим пижмом ваняеть. Коли ж до тебе паничик⁹ прыѣде, частуй же его достатком, да еще и жонку свою подлѣ его посады! А он сядеть как бѣс надувши ся, маркуеть¹⁰ шапкою или капешюшом перекрываетъ, и з жонкою нашептывает¹ да и в долонь¹¹ скребет! Да коли ж бы я гетакого чорта кулаком в морду, или по лицам, по хрыпѣ, так штобы и король е м познал¹², што нам по таких поганах¹³. Нехай бы морды такой поганой не надымал!

Помню я короля Генрыха, который з заморской нѣмецкой стороны был, да зрозумѣвъ, што мы ему не много давали шибинковать¹⁴, а Нѣмцам его брыкать¹⁵, так и он познавши, што то не шутка, да и сам никому не оказавши ся проч поѣхал аж у свою сторону — аж за море скикнул!

(А хотѣ) качучи правду не так виноват король, як гетье радные баламуты, што при ним сидять, да крутятъ! Много тута гетакых есть, што хотѣ наша костька. однак собачым мясом обросла и ваняет Тые што нас дерут, а за их баламутнями наше не пожывят ся!¹⁶ Рчы-Посполитую губят! Через них то і Волянъ з Подлясем пропал! (Не) знаю (што) нам приступило, што ходим як подвареные¹⁷. Бо ся их боим, и правды не мовимо, еще и похлѣбными языками потакуваемо. А кали б гетакого бѣса кулаком в морду, забыв бы другий мути!

¹ Вар.: в очі золоту правду мовили

² Очевидно, натяк на Люблинську унію

³ Вар.: не ховал (не тримав).

⁴ Вар.: А ми на шо глядимо?

⁵ Скомбіновую з усіх трьох текстів, що тут досить розходяться

⁶ С.: різними язиками говорять.

⁷ з С.

⁸ Щ.: как тут было.

⁹ С: поручник

¹⁰ К: махаеть.

¹¹ С.: в ногу.

¹² Вар. С. і Щ. так кобы король е. м не слыхал.

¹³ з С.

¹⁴ Щ.: шебунковати.

¹⁵ Так С.: К.: а Нѣмцы его не вельми перекрывали, Щ.: перекрыковали.

¹⁶ Щ.: нашинец поживит ся не может.

¹⁷ Вар.: подуреные.

И то, милостивые панове, не мала шкода слугьховаемо Ляхи! Давай же ему сукню хвалендышовую, корми же его сласно¹, а з их службы не пытай², тылько убравшися (выкравши ся з господа) на высоких подковках до дъвок дыбле и ходит, а з великого кубка³ трубить! Ты, пане, за стол — а слуга собъ за стол! Ты борщик — а слуга Лях за пукатую штуку мяса! Ты за фляшку — а он за другую, а коли слабо держиш, то он и ту з рук вырвет! Только пыльнует: скоро з дому ты, то он мочучком прыласкает ся до жонки (Я бы-м мовив час того чортополоха — тих Полячків з Нѣмцями вигнати, а що до них влзло против праву нашому — відбрати від них)⁴. Старшыє нашыє поклони смоленские! предирайте очи! липше о них радити ниж о Инфлянты⁵ бо тые мистючки як влезут, то їх і жублом не викуриш — як пчолы од меду!

Але зарадно⁶ поговорили сьмы о разных наших интересах⁷ И гетая не малая штука — кони дрыганты⁸ на стайни ховати! Давай же им в лѣто и в зимѣ овес и сѣно, подстеляй же што-ноч, ховай же для них слугу — Ляха конюшого и машталѣра, а з них жадной службы не пытай! А коли

¹ К. и С: тлусто

² Щ.: ничого не маш.

³ Щ. і С. куфля

⁴ Тут два варианты:

Кост. і Щорс. И такого чортополоха з Нѣмцями вигнати, што до нас влзло против праву нашому. Од их старшыє нашыє поклони смоленские — Щ

Сер: Я бым мовил: час тых то Полячков з Нѣмцями по вы т и н а т и, од поручника до Р а д и, а што до них влзло против праву нашому, одняти од них.

Очевидно, означені розрядкою слова — се дописка, глоса, що має на меті підчеркнути завзяття мстиславського оратора, і такий кривавий план: вирізати всіх зайд. і поляків і німців, від малого поручника до сенаторів зовсім не в'яжуться з далеко сумирнішою радою вигнати їх, а маєтки, безправно ними набути, — відбрати. Але те, що зостається в Сер, на мій погляд, помагає нам відбудувати прототип, повніший, ніж занадто стягнений текст Кост і Щорс. Слова «што до них влзло — одняти» вказують, що поруч поради — вигнати, була ще й друга — сконфіскувати неправно надбане, на сій підставі я реставрував се місце сучасною укр мовою

⁵ Тут не зовсім зрозуміле місце Костомаров у своїм виданні, мабуть, пропустив його цілком, не зазначивши, і я таки не вмю його гаразд відреставрувати:

Щорс Старшыє нашыє поклони смоленские, предѣрайте очи липше ниж о Инфлянты.

Сер: Starsze poklony Smolenskie przedzieraycie oczy, lepiej o nich radzic jak o Infantach.

Згідність Щорс з Серак. дозволяє думати, що тут дуже великого поспування нема, значить, треба думати більш про інтерпретацію

Дальша фраза про «мистючків» показує, що мова далі йде про тих польсько-німецьких зайд і шкоду від них «Смоленські поклони», очевидно, належать сюди Очевидно, ми маємо два патетичні виклики, один по другим на сю тему Для юмористичного враження автор вкладає в уста оратора, що дійшов до сильного піднесення, згадку про якісь колишні смоленські доходи («поклони»), сто літ тому страчені Литвою разом з Смоленськом, цілком не до речі він і їх утрату ставить у вину сучасним «мистючкам» «Продирайте очи» на адресу високого зібрання — се, очевидно, взрєць делікатного стилю оратора

⁶ Зарадно-мб, в значенні «порядно», в Серак · zdradno Щ · zradme

⁷ С · стратах

⁸ Жеребці

еще Лях как жеребец ржет коло дъвок, как дрыгант коло кобыл, прыйми ж к нему двух Литвинов на страж, бо и сам дъдко не упильнует!

И гетая на свѣтъ дурнина годинник мнѣ притрафило ся на тандетъ в Кіевъ¹ купити. Дали смы за его три копы грошей, а якосмы послали до Вильна на направу, аж но на пятую копу крутит злодѣй заморщик! Добрый то наш годинник пѣтух, што нехыбно о полночи какорѣкает!

И то вельми страшная шкода — гологузые² куры ховати, их достатком варыты, и иннее пташки смажыты Торты гетые цынамоном, мигдалами цукроваты. А за моей памети прысмаков гетых не бывало! Добрая была гуска с грибами, кашка з перчыком, печонка з цыбулькою или чосныком, а коли на препышныє достатки — каша рыжовая з шафраном! Вина венгерского не заживали перед тым. Малмазюю скромно пияли³, медок и горьлочку дзюбали. А грошы подостатком мѣвали, мурны сильныє муровали и войну славную крѣлко и лучшей держали как тепер

И то не до речи: в богатых сукнях нашыє панѣ ходят Не знали перед тым гетых португали или фортугали, а подолок рухает ся, а около подолка чеплет ся, а дворанин в ножку як сокол (чубатый) заглядает штоб гдѣ щипнути солодкого мяса Я тоже радил бы, — нехай бы бѣложонки (бѣлошейки) нашыє в запинаныє давныє убрали ся козакيني, шнурованыє назадъ носили розпорки, а ктому штобы з-нѣмецка заживали плюндрики — не так-бы скоро любительну скрадывали бредню! А тепер хотя з рогатиною на вартѣ стой, в живыє очи такого бѣса не упильнуеш!

А штож есмо сказали, все правда⁴. Далѣй бы о чем радити, не знаю. То только вашей милости припоминаю, штобы завсегда, сколько сенаторов и панов литовских при король е м было, — был бы я Только королевщины не маю, бо перед другими не схоплю⁵, ани панны Уршулы у королевѣи е м ручку не поцѣлюю⁶, как другыє младшыє сенаторщыки Не дивуйте ся, мостиви панове братья вѣк вѣком! (Хоч) сказывають Сивизна в бородѣ, а чорт в ледвях, за поясом» — «на хорошее видане ставку купил!»⁷

¹ Тандета — продаж старих речей Дзигарик, куплений в Кіеві на тандеті — се, розуміється, верх абсурду, який можна було видумати.

² С. казакские

³ Мальвазия — дороге заграничне вино, так що се треба брати за глузування з оратора, як я вже сказав — коли «скромна мальвазия» представляється угорському вину

⁴ Сі слова «А штож есмо сказали, все правда» в Щорс і Костом стоять нижче, не на місці — перед згадкою про Уршулю, а в Сер іх зовсім нема Я позволив собі перенести іх сюди, але так само можна б переставити іх у сам кінець промови Очевидно, тут під кінець промови нагромаджувались різні варіанти закінчення і, мабуть, збили сю фразу з місця

⁵ Щ не схавил, Кост не схопыл

⁶ Костом «И Аннульку королевну его милость поцеловали» Щ «А Уршулу королевну е м миленько в ручку поцѣлювали» Я йду тут за Сер, що, мабуть, краще видає первісну гадку

⁷ Се доволі трудне місце, що, мабуть, через се знов-таки упущене у Костом Щ *Wiek wiekiem skazywaiet — a siwizna w borodzie i czort w lidwiah za pasom Na choroszyie widanie stawku kupil Ser . Wiek wiekiem, to okazuje siwizna w brodzie, choc czort za pasem, kusl na pekne spouryzenie* Я думаю, що слова «Вік віком» поясняють попереднє, чому Мелешко не йде з іншими «молодшими сенаторщиками» цілувати ручки двірським паннам і через те зостається без королевщини застарий він на такі штуки Але тут же не до речи (в тим юмористика) — доплтається, який він ще моторний — хоч і сивий В Сер ся фраза розбита і знищена, але дещо, мабуть, затримала. оте «choc» пересунене нижче

Не только в Смоленску, але и в Мозыру весь повѣтъ давно радил о том, кого б мудрого до вас на тот зѣзд vybrати, к той сентенци выправити,— мене вядомого до вашей милости (послано)¹ што б Господь Бог (нахтнув)², умѣти перед королем с. м. и вами, панове братия, одкрыти нашѣ рады Сказал бы хто з вас лучше, только не баламутячи,— а то я на тѣм перестану

3 мемуарної літератури — записки Балики. Живий темп життя і літературний рух поволі втягував у свій вир обивателя, заохочував його здавати справу собі і ділитися своїми переживаннями і враженнями з сучасниками і потомством. Після таких бідних і скупих на які-небудь історичні записки століть, починаючи з кінця XVI в., ми все частіш стрічаємося з літописними записками, мемуарами про важніші події, що їх свідком або учасником довелось тому чи іншому бути. Найчастіше таке враження і бажання його зафіксувати викликають важні церковні події, ми вже й стрічалися вище з деякими записками — напр., про Берестейський собор. Тепер хочу ще дати приклад нових мемуарів на чисто політичні теми. Се записки київського патриція Богдана, або Божка, Бозька Балики, сина київського вийта Яцка (голови міського врядування), заможного православного міщанина — члена першої в місті родини, про його подорож до Москви, під час польської окупації (Смутного времени), що іі київські купці, очевидно, задумували використати для своїх торговельних операцій. Записки сі зроблені, очевидно, по гарячій пам'яті пережитого й визначаються живим і безпосереднім викладом, а інтересні як голос східноукраїнського міщанина і київського інтелігента з часів передбратських, перед приходом сюди галичан³. Затитуловані вони: «О Москвѣ и о Дмитрію царіку московском ложном. Сіє писал мещанин кіевскій именовем Божко Балыка, который сам там был і самовидец тому был». По короткій інформації про псевдоДмитрія читається така цікава і повна високого поважання до свого стану замітка:

Чти не ложно, бо писан сей лѣтописец през людей певных, мещан киевских, хто там был и очима своими видѣл,— писал Божко Балыка».

¹ С.

² С, а в Щ: дал.

³ Заховалися в історичнім збірнику, зробленім на початку XVIII в — він має на оправі титул «Лѣтописцы Волыни и Оукраины», і на хребті «Бозько Балыка» В Б Антонович, що описав сей збірник і видав з нього сі записки Балики (в К Старині 1882 кн. VII), а потім кілька статей в «Сборнику лѣтописей, относ къ исторіи Южной и Западной Руси», 1888, з огляду на сей напис на хребті здогадувався, що сей збірник належав Божкові Балици, але се, розуміється, неможливо, бо до збірника вийшли пізніші записки, доведені до 1700 р. Напис на хребті може бути тільки пізнішою ремінісценцією. Правопис у друку видимо справлений, тому не дуже його тримаюсь.